

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXIV. évf.

1899. Május—Június

3-ik füzet.

A Krisztus, a ki megmarad és a Krisztusok, a kik eltűnnek.*

A Krisztushoz menni annyi, mint az evangéliumhoz menni.

„Uram, kihez mennék? Örök életnek beszéde vagyon nálad! És mi elhittük és megismertük, hogy te vagy ama Krisztus, az élő Istennek fia¹. Ján. VI: 68. és 69.

Kevés nyilatkozatot igazolnak az események a multban oly fényesen, mint azt, a melyet Péter apostol tett, a ki először hirdette Krisztusnak a lelkek feletti uralmát. Valahányszor a történelemben elmélyedünk, bámulás fog el a rendkívüli befolyás felett, a melyet a názárethi Jézus evangéliumát alkotó néhány parabola és alaptétel gyakorolt az emberiség fejlődésére. Bár mennyiszor szóltak is már róla magasztalólag az egyházi szónokok, ily hatalmas fává növése annak a szerény vallás-csirának, a melyet Galileának egy fia ültetett el egy néhány halász lelkébe, nem kevésbbé a legbámulatraméltóbb tüneménye marad a történelemnek és csaknem hajlandó vagyok hozzá lenni, hogy még bámulatra méltóbb azóta, a mióta a modern tudomány szigorú módszere megismertette velünk természetes okait is ezen tüneménynek, a melyet tetszett az embereknek különben a természetfeletti események közé sorozni.

Évszázak következtek évszázakra, a leghatalmasabb intézmények megsemmisültek, a legragyogóbb műveltségi rendszerek eltűntek, a legelterjedtebb nyelvek kihaltak, a világ ábrázátja többször megújult tünékeny társadalmunkban, új nemzedékek születtek, régi nemzedékek elenyésztek — a Krisztus ígéje nem szűnt meg terjedni. Elhatott az a rabszolgákhoz, a kicsiny emberekhez, a nőkhez, a régi társadalom páriáihoz, mint szabadító a szolgaságból, mint egy megváltója az ók megvetett állapotjuknak. Beférkezett a felvilágosult

* Jean Reville „Paroles d'un libre Croyant“ című, Párisban 1898-ban megjelent beszédeiből. I. Ker. Magvető XXXIV. köt. 1. füzet. F. J.

¹ A francia szöveg szerint: „Te vagy az Isten szentje“.

pogányokhoz, a kik nem találtak többé lelki nyugalmat az ők isteneik tiszteletében vagy az ők bölcsészeik rendszerében. Egészen hatalmába ejtette az antik világot, mivel csak benne volt élet, mikor körülötte minden kiélte magát. Meghódította a barbárokat, jóllehet ezek minden fejlettebb miveltségnek ellenségei voltak. Egy egészen új civilizatiót szült és kelet népeit úgy áthatotta a maga kovászával, hogy az ázsiai hordák kétségbeesett küzdelme sem tudta feltartóztatni annak kifejlődését. Fölbresztette a lelkiismeretet, mikor a világ a fényűzésnek és a materialismusnak látszott magát átadni. Új világot teremtett, a régit reformálta és bátran nézhetünk azon nap elébe, a mikor földgömbünkön nem lesz egyetlen kis kunyhó se, a melyben ne viszhangozzék a hegyi beszéd.

A mi több, nagyon felületes szemlélődés lenne az, ha a Krisztus beszédének hatását csak a keresztény kegyesség ama külső nyilvánulásaiban ismernők fel, a melyek a különböző egyházakban vannak szabályozva. Európai miveltségünk legnagyobb részben az evangéliumból származik. Méltán nevezzük azt keresztény civilisationak. Ha az evangélium hatását megakarjuk határozni, számba kell venni azt az elvitathatatlan fensőbbségét, melylyel a keresztény civilisatio más civilisatiókkal szemben bír s azokat a vívmányokat, a melyeket annak köszönhetünk. Miben áll tulajdonképpen egy civilisatio fölve? A szellemi élet elve az, melyre a civilisatio lelkesít. Erkölcsi lényünknek legéltetőbb gyökérszálai pedig az evangéliumba nyulnak be. A Krisztus beszéde behatolt magának a mi lelkiismeretünknek lényébe és éppen azok, a kik a létező egyházi intézmények iránti gyűlölségből a Krisztust megvetik, igen gyakran a legékesebb tanubizonyságai az evangéliumi erkölcs által gyakorolt mély hatásnak. Ti, a kik egy új társadalmi eszményt kerestek, ti, a kik több igazságot és több könyörületet kívántok, ti, a kik őszintén s nem hiuságból kérdőre vonjátok az önzőt, a zsarnokot és a kik tele marokkal hintitek a béke, a testvériség, a szolidaritás elveit, ki sugalta nektek a szerencsétlenek iránti ezt a nagy részvétet, ki tanította nektek az önérdeknélküliséget és az önfeláldozást inkább, mint bárki más, ki öntötte belétek a tökéletesedés gondját, ha nem az, a ki évszázak óta ismételte elődeiteknek, a mint kétségen kívül nektek is ismétli: *„Keressétek mindenek előtt az Istennek országát és annak igazságát; boldogok az irgalmasak; legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes“.*

Azon naptól fogva, a mikor a galileai szegény halász kijelentette Krisztus előtt azt a komoly elhatározását, hogy nem fogja őt

mint mások elhagyni, de megőrzi benne, mint az örökélet kiváló kijelentőjében való hitét, nem szűnt meg gyarapodni azon lelkek száma, a kik Krisztushoz sereglettek. Keletről és nyugatról, a társadalom legmagasabb köreiből szintugy mint az emberiség legelhagyatottabb osztályából siettek hozzá az emberek; sőt még azokat is, a kik azzal szeretnek kérkedni, hogy elfordultak Krisztustól, a nélkül, hogy tudnák, minden pillanatban magával ragadja az a dicső eszmény, a mely benne megtestesült. Mint a hajnal felderültével, a földön élő minden teremtmény a nap felé fordul, mint az élet és mozgás örök forrásához, hogy annak világosságát és melegét élvezze: éppen így indítanak megszámlálhatatlanokat az ők kételyeik, nyomoruságaik, szenvedéseik ahoz menni, a kit az ők vigasztalójuknak, megváltójuknak ismertek fel és szívök mélyén így kiáltanak fel e hitben előtűnik járt apostollal: „*Kihez mennénk, Uram, ha nem hozzád? Te vagy az örökéletnek ama beszéde*“.

És ez az egyetemes tisztelet a Krisztus iránt, az ő nagysága hasonlíthatlan fényének folyton növekvése annyival bámulásra méltóbbak a történész előtt, mert szembe állítva azokkal a történeti adatokkal, a melyekkel Krisztusról birunk, még inkább feltűnővé teszik az ellentétet a kezdet kicsinysége és az elért eredmény nagysága között. Hiszen mit tudunk mi a názárethi Jézusról, a kinek személyisége uralja nemünk egész történelmét? Melyek az ő történeti lényének valódi és positiv vonásai, melyekről csak megközelítő ismeretünk van? Milyen volt külső megjelenése? Nagy vagy kicsiny, erős vagy gyenge, tanult vagy tanulatlan volt-e? Semmit biztosan ezekről nem tudunk. Szülőit, fi- és leánytestvéreit csak mesés hagyományok után ismerjük. Nehezen tudjuk meghatározni azt a helyet, a hol felnevekedett. Alig tudunk valamit az apostolokról, a kik környezték és tőle magától egy sor irás sem maradt hátra. Azt sem tudjuk, hogy egy vagy három évig tartott-e működése? Alig van két vagy három olyan esemény életében, a melyekből teljesen határozott képet formálhassunk magunknak róla, annyira, hogy még most is egyike a kereszténységhez leginkább ragaszkodó és legtanultabb életírónak kénytelen volt e műhöz irt előszavával kijelenteni, hogy szorosan véve történeti alapon három sorban is meg lehetne írni életrajzát.

Volt-e valaha ellentét meglepőbb, mint az, a mely Jézus megjelenésének reánk mindnyájunkra nézve nagy jelentősége és az ő történetét illető tudatlanságunk között van? Az a hatalmas vonzó erő, a mely folyton oly nagy számú lelkeket vonzott Krisztushoz,

most sem szűnt meg működni. Mit bánták ők a mester személyét illető elégtelen hagyományokat! Érezték, hogy az élet benne van. Hozzá siettek és a mikor személyéről határozottabb fogalmat óhajtottak maguknak szerezni, ők maguk felruházták őt mindazon jellemvonásokkal, a melyeket tökéletességéhez tartozónak gondoltak lenni. Innen van, hogy a Krisztusról folyvást különböző felfogásokkal találkozunk a történelemben, a melyek néha annyira különböznek egymástól, hogy alig tudjuk megérteni, hogy azok mi módon keletkezettek egy és ugyanazon történeti személyről. Kezdetben tanítványai a zsidó Messiást üdvözölték benne, a nagy ítélő bírót, Izrael helyreállítóját, a természet feletti embert, a ki egyik kezében a kardot, a másikban a béke és az Istennek való kiengesztelődés üzenetét tartja. Mindazt, a mit a szenvedések által elszigázott zsidók képzelődése nagyszerűt és iszonytatót ki tudott gondolni, hogy a választott nép szabadítóját lefesse, mindaz Krisztusra alkalmaztatott. Ő lesz a pogányok leverője, ő fogja ellensége vére által megalapítani Istennek földi országát, a hol hivei vele az igazság paizsa alatt fognak uralkodni. Ő egyszerre kegyetlen is, szelid is. Ő a zsidó Krisztus.

Egy évszázad lefolyt. A pogányok, a kiket a fáradságot nem ismerő misszionáriusok meghódítanak, mind nagyobb tömegben lépnek be a kereszténységbe; a bölcsészek elhagyják a szónokok iskoláit, hogy az új egyházban megkeresztelkedjenek. Velök a görög szellem hatván át az egyházat, ez kiszorítja a zsidó szellemet. A makkabeusok törzsből való vérengző Messiás lassankét lemosul a keresztény lélekről s helyét az Isten igéjének, a Logosznak fény sugaras képe foglalja el. A görög bölselemnek legmagasabb fogalomköre behatol a keresztény hagyományba és a Krisztus ettől kezdve úgy tűnik fel az ő hiveinek szemei előtt, mint teljesen jó, teljesen tiszta, teljesen szép lény, a kiben magának Istennek bölcsesége testesült meg.

Ismét eltelt néhány század. Az antik világ önmagától megiszonyodott. A korábbi nagy nemzedékek utódai kimerültek s a pusztába vagy kolostorokba menekültek. Az élet szeretete kialudt. Bölcseségnek tulajdoníttatik lemondani a hazáról, a családról, az örömeikről és a társadalom iránti kötelességeikről. Lemondás, ascetizmus, önkínzás, a testnek megsemmisítése, ime a jövő eszménye. Kezdődik a szerzetesek uralma és a görög Krisztus fény sugaras képe elmosul, s megjelenik a láthatáron a kelet Krisztussának, a byzantinizmus Krisztussának halvány areza, tévedező tekintetével,

elsóványkozott testével, kiaszott termetével, a szerzetes és asketa eszményi alakjaként.

Az évszázak folytatták utjokat. A német hordák betörései egész Európa felett kiterjesztették a tudatlanság és durvaság leplét. A barbarok nehézkes vére beszivárog az egyház ereibe. Az antik műveltség fáklýái egyik a másik után kialszik; a szülemló középkor chaosa felett a sötétség uralkodik. Origenesnek vagy Chrysostomusnak görög Krisztusa nem szól többé a XI-ik évszáz népeihez. Nem tudják azt megérteni. Nekik egy Isten kell, a kit láthassanak és megtapinthatassanak. Nekik egy anyagiisan megnyilatkozó Krisztus kell. A pap már felmutatja az ostyát az oltáron és az anyagi Krisztus, a Krisztus, a ki közli magát a hivekkel, megétetvén magát általok, megjelent a katolikus egyház miséjében, körülvéve a Szentek legioitól, kiknek története a templom ablakain és a falak festményein van bemutatva.

De ime, Luther és Kálvin felemelték szavukat; a renaissance fölbresztette a lelkeket, a biblia viasszaadatott a hiveknek. A középkor Krisztusát a kereszténység egy nagy része elhagyta. Mindenütt iskolák keletkeznek; theologiai tudorok lépnek a papok helyébe és két évszázon át a theologiai rendszerek viaskodnak a lelkekért az egyházban és a hatalomért a harez mezején. Semmi sem látszott fontosabb dolognak, mint egy nagy nehezen megállított hitrendszert elismertetni; a vallás szórszálhasogatássá, Krisztus hittudorrá, egy rideg, száraz, böleselkedő s tekintély után áhitozó Krisztussá lett, a ki könyörtelen azok iránt, a kik ninesenek az ő nézetén és a ki iszonyu átokkal sujtja az emberek milliárdjait, a kik nem fogadják el az ő dogmatikai tételeit, a józan észszel azzal érvelve azok ellen, hogy ők azokat soha sem hallották taníttatni.

Azonban most egy néhány bölesész emelte fel szavát; a francia forradalom felforgatta a világot; megszületett a történelmi ítézzet. A XVII. évszáz protestans theologussainak Krisztusa elhagyatik és egy új Krisztus emelkedik ki. Mit mondok, egy új Krisztus! Jobban mondva az új Krisztusoknak egy sorozata: a romantikus Krisztus, a socialista Krisztus, a prófétai Krisztus, a mystikus Krisztus, a rationallyista Krisztus, az idylli Krisztus. Soha oly sokféle felfogás nem volt a Krisztusról, mint azóta, a mióta az ő élete történetének megírásához kezdettek.

És most ezen vasárnap reggelén, a melyen egyhegyültünk, ezen órában, midőn a világ minden részeiben és minden nyelven a hoz-

zánk hasonlók énekétől viszhangoznak a templomok és áhítatoskodnak a Krisztus tiszteletére; e napon, a mikor a szívek mélyéből ismét kitörnek az apostol szavai: „*Kihez mehetnénk, Uram, ha nem hozzád? te vagy az örökéletnek beszéde*“, talán egy sincs a Krisztus nagyszámu egyházai közül, a mely ne azt czélozná, hogy követőinek számát szaporítsa, ha szinte a történelmi hagyományok egyszerűsége nem elégíti is ki az embereket, és mindenikünk azon igyekszik, hogy a maga Krisztusát mindazon tulajdonságokkal felruházza, a melyek neki a legszebbeknek, a legigazabbaknak, a legméltóbbaknak vagy a legkiválóbbaknak tetszenek.

Valóban, másként nem lehet megmagyarázni a keresztény felfogásnak ezt a különféleségét. A történelem csaknem semmi bizonyosat nem hagyván fenn számunkra a Krisztus személyét illetőleg, minden korszak a maga képére formálhatott magának egy Krisztust és napjainkban, az individualismus uralma alatt, minden keresztény a maga sajátlagos czéljainak megfelelőleg formálja ki magának a Krisztus természetét. Több Krisztus van-e tehát, vagy mi vagyunk, egyik is, másik is, egy illusionak áldozatai, a mikor ily különféle felfogásunk van róla? Mert valóban nehéznek látszik feltenni, hogy azok a hívek, a kik ez órában a Notre-Dami templomban vannak egybegyűlve és leborulnak az ostyában megtestesült Krisztusuk előtt, ugyanahoz a Krisztushoz mennének, a melyhez ti, a kik talán szintén különböztök egymástól a Krisztusról való felfogástokban, mely felfogás teljesen ellenkezik katolikus polgártársaink felfogásával. És a mit katolikus polgártársainkról mondunk, ugyanazt mondhatjuk a keresztények különböző osztályairól, a kiknek véleményét futólag már érintettük.

Igen, több Krisztus van a keresztény egyházban. A katolikusok Krisztusa ma nem az, a mi a korábbi katolikusoké volt, a szentháromságot hívó protestansok Krisztusa nem az unitárius protestansoké. Mindazonáltal jogunk van mindnyájunknak azt mondani, hogy ugyanazon Krisztushoz megyünk, ahoz, a ki az örök életnek beszéde. Mert a történeti adatok hiányossága miatt különbözünk egymástól a Krisztus személyét illető felfogásunkban, de egyikünket szintugy, mint a másikunkat, ugyanaz az ok indít, hogy a mi felfogásunk szerinti Krisztushoz menjünk. Krisztushoz vezet mindnyájunkat az evangelium iránti szeretet; mindnyájan Krisztushoz megyünk, mivel különbség nélkül Krisztusnak tulajdonítjuk az evangeliumot és mivel az evangelium az örökéletnek beszédét foglalja

magában számunkra. És én boldognak érezném magamat, ha felül tudnálak emelni mindenféle dogmatikai ellentétet, hogy a kereszténység ezen főséges egyesítő kapesát éreztetni tudjam veletek, ezt a valódi közösségét mindazoknak, a kik őszinte lélekkel mennek az ők mesterökhöz, hogy megenyhítsék lelköket az örökélet ama forrásánál, mely sehol sem csörgedez oly bőven és éltetően, mint az evangéliumban.

Miért jutott az első század zsidója arra a meggyőződésre, hogy a názárethi Jézusban felismerte a Messiást, a kit honfitársaival egyformán várt? Azért, mert a Jézus által hirdetett evangéliumban az igazságnak oly mély szeretetét, a jónak a rossz feletti diadalában való oly teljes bizalmat, a mennyei Atya akaratán való oly megnyugvást talált, hogy nem habozott a várt szabadítóul fogadni el őt. Igaz, hogy Jézus keresztre feszítve halt meg, tehát oly gyalázatos módon, a mely a zsidók előtt a messiási méltósággal összeegyeztethetőnek nem látszott. Mindegy. Egyedül egy Messiás áldozhatta fel önmagát ily módon az isteni igazságnak. Az evangélium a kereszten is tultette a zsidót.

Miért hagyta el a görög gyermekora tantételeit, miért emelte az isteni ige méltóságára ezt a názárethi Jézust, egy megvetett nép fiát, a ki honfitársainak közitélete szerint egy barbar társadalomból származott? Azért, mert az evangélium tanításai oly benyomást tettek reá, hogy bölcsészeinek legmagasabb felfogása sem látszott előtte elég emelkedettnek arra, hogy a dicső prédikátor természetét megfoghatóvá tegye, a ki az embernek a mennyei Atyával való benső közösségét tanította és a világnak a mystikus jóságnak egy oly forrását fakasztotta fel, a minőhöz semminemű bölcsészet nem jutott hozzá.

Miért maradott a byzanti szerzetes napokig extasisban az asketa Krisztusnak czellája falára függesztett képe előtt? Azért, mert ezen Krisztusnak hozzá is eljutott szavai oly önmegtagadásról tanuskodtak, a minőt szerinte csak egy természetfeletti lény tanúsihatott.

Hogyan juthatott a középkor papja arra a képzelődésre, hogy egy néhány szónak a borba mártott ostya felett elmondásával, azt a Krisztus testévé és vérévé változtatta? Ugy, hogy az evangéliumnak néhány szava, a melyek az ő gyenge értelmét megragadták, az önmegtagadásról és az önfeláldozásról oly benyomást tettek reá, hogy nem nyugodott addig, a míg ki nem talált egy oly szertartást,

a melyben konkrét és érzéki módon kifejezésre jusson annak teljes és örökkétartó áldozata, a ki ezt az isteni beszédet szőlte.

Kétségen kívül ez a felfogás durva volt, s mi nem tudjuk megérteni, hogy még most is, a XIX. évszázban, hogyan lehetnek értelmes emberek, a kik épületet találnak abban a gondolatban, hogy papjok megessi a maga istenét az ők szemeik előtt. De azért nem kevésbé igaz, hogy ismerünk valóban kegyes keresztényeket, a kik hozzánk hasonló izléssel és műveltséggel bírnak, a kik a tömeggel részt vesznek a misében és a kik abban benső épületet találnak. Az evangélium az, a mely a katolikus hitrege szertartásain keresztül is lelköket meghatja. Az áldozat, a jóság, a szeretet, a határtalan megalázkodás szelleme az, a melyet dicsőítenek, meghajolva a szent Sacramentum előtt. A Krisztus, a kihez ők járulnak, nem az, a kihez mi menyünk, de a mi hittani különféle felfogásunk mellett is ugyanazon evangéliumhoz, az örök életnek ugyanazon ígééhez, azaz végeredményében ugyanazon valódi Krisztushoz, a megtestesült evangéliumhoz megyünk.

A Krisztushoz menni, valóban annyi, mint az evangéliumhoz menni és nincs is más ut, melyen hozzá menyjünk. Nem abból áll ez bizonyára, hogy az ő személyét esodáljuk; mert mi őt soha sem láttuk. Nem is abban áll, hogy azon különböző szemlélődések közül egyikkel vagy másikkal, a melyeket az egymást felváltó korszakokban az emberek az ő metaphysikai természetéről alkottak, magunknak tetszelegjünk. Krisztushoz ment-e az a zsidó, a ki csak azért közeledett hozzá, mert azt remélte, hogy része lesz a messiasi istenországban kijelölt főbb helyekben? Krisztushoz ment-e az a görög szónok, a ki azért ragaszkodott az isten ígéjéhez, hogy dialektikájának szőrszálhasogatását gyakorolja egy vele versenyző iskola rovására? Krisztushoz ment-e a hünboesátó ezédula árusa, a ki a mise áldozatban nem látott egyebet, mint egy jól jövedelmező üzletet? Krisztushoz ment-e a theologiai iskolák tekintélyt igénylő doktora, telve göggel ellenfelei iránt és telve gyűlölettel más hitvallóval szemben? Ki merné ezt állítani? Az egyik hozzá ment a zsidó képzelődés csalogatására, érdekből; a másik ékes beszédje tárgyáért, hiúságból. Itt teljesen az érzékiségre alapított külső áhítatoskodás, amott a Krisztus dicsőítése pusztán a theologiai büszkeség kielégítéseért; mindenütt csak az emberi szenvedélyek nyilvánulása a Krisztus nevéért.

De az az egyszerű vámszedő, a ki a Messiás által hirdetett

igazságot a magáévá tette; de az az eszmény után sovárgó lélek, a mely mintegy isteni harmatot szívta magába az isteni igének szeretetről és mennyei együvértartozásról való beszédeket; de az a kegyes szerzetes, a kit az ostyáról való elmélkedés az ember fiának önmegadásáról és felebaráti szeretetről szóló fenséges tanításaival lélekben áthatott; de az a puritán, a ki doktorainak tudós rendszeréből nem vágyott egyebet megtanulni, mint az égi atya akaratján való megnyugvást és az ő végetlen kegyelmében való rendíthetetlen bizalmat — im ezek mentek igazán Krisztushoz, daczára minden tankülönbségnek, mert mindezekre nézve az evangelium, a mester beszéde az élet kenyere lett, szellemi táplálék, mely megtart és erősít. Ezek társultak valóban az Urral, mivel a magukévá tették beszédét és életét, azaz mindazt, a mit tőle nyertünk.

Csináljatok a Krisztus személyéről olyan eszményt, a minőt akartok, jobban mondvá, a minőt tudtok; de ne higgyétek, hogy hozzá jutottatok, mivel e tekintetben magatoknak egy kész tanítélet formáltatok róla. Nincs más út, mely hozzá vezet, mint az evangeliumnak magunkévá tétele. Ime, az idvezítő tudomány, a melyet a keresztény egyház történetéből meríthetünk és a negyedik evangelista azon szép gondolata, a melyet ez elmélkedésre felhasználtunk, megerősít. Ime, az örök igazság, a melyet mi bevésve látunk lenni azon eszményi templom homlokzatára, a melyben a mester körül, az örökélet szent hitében egyesülnek mindazok, a kik valóban hozzá jutottak.

Vannak, a kik egész életökben beszéltek a Krisztusról és a kiket nem látok ezen eszményi gyülekezetben; a kik a külső jelképeknél megállottak; a kik minden munkásságukat arra fordították, hogy a bölcselemi elmélkedések vagy a történelmi rendszerek felett vitatkozzanak; a kik kiformálták magoknak Krisztust, de nem ismerték meg az evangeliumot. Vannak ismét mások, a kik soha sem hallottak beszélni Krisztusról és a kiket mégis a hivek szent gyülekezetében látok részt venni; a kik távoli tartományokban éltek és oly korszakban, a hol és a mikor senki sem ismertethette meg velök Krisztust. De az égi atya szívökbe csepegtetett egy néhány evangeliumi érzést. Lelkük egyszerűségében ezek összegyűltek az Isten előtt, a milyennek azt megismerhették; arra igyekeztek, hogy teljesítsék az isteni akaratot, hogy kövessék azt, a mit jónak és igaznak lenni ítéltek. Ezek a mester igaz tanítványai voltak a nélkül, hogy tudták volna; hozzá mentek, más neven üdvözölvén őt, mint a minőhez mi hozzá vagyunk szokva, de az általa kívánt módon.

Minden őszintén vallásos ember jól eső érzést talált abban a gondolatban, hogy minden időnek kegyes lelkei egy egytetemes hitszövetséget alkotnak azon kiválon szent lélek vezetése alatt, a ki az erkölcsi és vallási fönség sugarait magában foglalta és a ki erről nekünk az evangéliumban példát adott. Igen, én hiszek mindazoknak hitszövetségében, a kik lelkök minden erejéből Istenhez vonzódnak; én hiszek mindazoknak titokszerű hitszövetségében, a kik keblökben a szellemi élet isteni szózatát rezegni érezték, bármely korszakban, bármely környezetben s bármily viszonyok között éltek legyen is, elkezdve attól a vad embertől, a kit lelkiismerete arra indított, hogy leboruljon az ő fetisse előtt, melyet az ő gyermekek értelme a legfőbb akarát mindenhatóságával ruházott fel, egészen azon nagy lángelméig, a ki az evangélium Istene előtt hajtotta meg magát, kijelentvén ennek az egész világ egyetemen uralkodó legfőbb törvényét az emberiségnek. Én hiszek mindazoknak eszményi hitszövetségében, kik megtértek, a kik bűneiket megbánták és a kiket az igazság szent szerelme annyira hatalmába ejtett, hogy mindenek felett annak keresése képezi legfőbb gondjukat, tudván, hogy minden egyebek megadatnak nekik. Én hiszek mindazoknak szent szövetségében, a kik önző szenvedélyeiken és gonosz indulataikon győzedelmeskedve, magokat az emberiség haladásának előmozdítására, az igazságnak terjesztésére és a jónak megvalósítására szentelték, elkezdve azon édes anyán, a ki fáradságot nem ismerve munkálja gyermekeinek jólétét s azon igyekszik, hogy belőlük jó embereket formáljon, egészen a profétáig, a ki életét is feláldozza az üdv ügyéért, melynek védelmére hivatottnak érzi magát. Én hiszek mindazoknak keresztényi szövetségében, kik a názárethi Jézus előtt szintugy mint utána, vele ugy mint ő, hívő lelkök teljes meggyőződésével elmondhatják fájdalmaik és szenvedéseik között is a hit és remény eme legszentebb imáját: *„Atyám a te akaratom legyen meg és nem az enyém.”*

És én kérem az Istent, hogy mi is, a kik egész alázattal, de egyszersmind teljes meggyőződéssel hivesz akarunk maradni a mester szelleméhez, a ki ezen eszményi hitszövetségnek a feje, kérem az Istent, hogy elsajátíthassuk az evangéliumot oly módon, hogy méltó tagjai legyünk ennek a szövetségnek Krisztussal és Krisztusban.

Szellemünk képviselői a Millenium századában.

XVIII. A homoród-szentmártoni Birók.

Nem hiában van ezimerőkben a toll, eszes emberek. A szó-hagyomány szerint Csíkből szakadnak Udvarhelyszékbe, György Báthori Gábor cancelláriája jegyzője. János származott Udvarhelyszékre, kinek fia Bálint ifjú korában fejedelmi pohárnok, 1689-ben pedig, mikor már a török vagy osztrák kérdése fel volt vetve, az esett meg vele, hogy — mint Bethlen Miklós önéletiratában írja — szókimondásáért kakastollas koszorúval Fogarasban pellengérré állították.

A mult század elején legelőkelőbb családaink egyike, kik az akkori mozgalmakban résztvettek: Biró Sámuel neje Daniel, testvére Sándor neje kénosi Sándor leány. *Sámuel* a Rákóczi forradalom után 1713-tól országgyűlésileg választott főkormányszéki consiliarius, s alkalmasint attól az ötletből, hogy a kolozsvári óvári főiskolánkból kimozdítottunk, s a piaczi főiskolánk a lezajlott forradalom alatt és miatt mintegy kétséssé vált, egy eszmével gazdagított. Ugyanis nem látva még a fergeteget, 1712-ben, többek nevében levelet intéz a kolozsvári központhoz, melyben iskoláztatásunk decentralizációja eszméjének hangot adva, projectálja, hogy Erdély minden megyéjében, székely székében főiskola állíttatnék, melyben politikai tudományok is taníttatnának, mi annyit tett, hogy nem csak bölesészeti, de jogi tanszék is állíttatnék. Kolozsvár ellent mondott e decentralizatióknak, mint magát kifejezte, azért is, mivel a székely fiuk téli diákok, nyári parasztok. Vagyis, hogy az egész iskolai évet pontosan kiállják, nem csak akkor, de mint jegyzőkönyveink mutatják, még félszázad mulva is csak nagy nehezen voltak reá birhatók. De nemesak a kolozsváriak ellentmondásában, a mindjárt bekövetkezett mostoha idők támadásában is megtört, mert négy év mulva, 1716-ban, a kolozsvári második kollegiumból